

Державний заклад
«ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені К. Д. УШИНСЬКОГО»

КАНТУР Кирило Олександрович

УДК 81'373.49(811.111/133.1+811.161.1/2)

**АНТРОПОСЕМІЧНІ ЕВФЕМІЗМИ ТА ЇХ ФУНКЦІОНАЛЬНО-ПРАГМАТИЧНІ
ОСОБЛИВОСТІ**

(на матеріалі англійської, французької, української та російської мов)

10.02.15 – загальне мовознавство

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

Одеса – 2011

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі іноземних мов Національного університету «Одеська юридична академія», Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник – доктор філологічних наук, професор

Мізецька Віра Ярославівна,

Національний університет

«Одеська юридична академія»,

завідувач кафедри іноземних мов

Офіційні опоненти:

доктор філологічних наук, професор

Глущенко Володимир Андрійович,

Слов'янський державний педагогічний університет,

професор кафедри загального та російського

мовознавства і теорії та історії літератури

кандидат філологічних наук

Неклесова Валерія Юрївна,

Одеський національний університет імені

І. І. Мечникова,

викладач кафедри іноземних мов

гуманітарних факультетів

Захист відбудеться «17» червня 2011 року о 12 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 41.053.05 Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» за адресою: 65020, м. Одеса, вул. Старопортофранківська, 26.

З дисертацією можна ознайомитися в науковій бібліотеці Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» за адресою: 65020, м. Одеса, вул. Старопортофранківська, 36.

Автореферат розіслано «16» травня 2011 року

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Г. В. Савчук

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Проблеми евфемії як комплексного системно-комунікативного явища розглядалися різними дослідниками як у нашій країні, так і за кордоном. Зокрема, генетичну природу, етимологічні основи евфемії та питання діяхронічних змін евфемістичного характеру вивчали Е. Бенвеніст, Л. Булаховський, І. Гальперін, Б. Ларін, А. Реформатський. Статус евфемізму, кореляцію евфемії з іншими лінгвістичними феноменами, зокрема, криптолалією і дезінформацією, намагалися визначити О. Павлова, К. Аллан. Розробка класифікаційних схем евфемізмів знайшла відображення в працях Ж. Вандрієса, С. Відлака, Л. Крисіна, В. Москвіна. Проблем функціонування евфемізмів торкалися у своїх роботах Л. Граудінова, К. Баррідж тощо. Соціолінгвістичні аспекти евфемії було розглянуто в студіях Л. Вісон, Ю. Зацного, А. Кацева, А. Остроух. Семантичні особливості евфемізмів були об'єктом дослідження Н. Потапової, М. Царьової тощо. Особливого значення було надано такому чиннику підвищеної евфемізації, як суспільні вимоги політкоректності (Ю. Гуманова, О. Іванова, С. Тер-Мінасова). Чисельні публікації українських науковців, таких як І Борисенко, В. Великорода, О. Гармаш, О. Селіванова, В. Тхір, О. Манютіна, свідчать про поглиблений науковий інтерес щодо вивчення питання функціонування евфемізмів у різних типах дискурсу.

Лексикографічні проблеми англомовної евфемії знаходились у центрі уваги таких дослідників, як Б. Холдер, Дж. Німан, К. Силвер, Х. Роусон, що призвело до появи відповідних словників евфемізмів. Проте, необхідно зауважити, що в російській, українській та французькій мовах лексикографічний аспект евфемії знаходиться ще на початковій стадії розробки.

Актуальність дослідження визначається гострою необхідністю вивчення антропосемічної евфемії в чотирьох різносистемних мовах, що є серйозним кроком на шляху до вирішення проблем, пов'язаних з визначенням статусу евфемізму, розробкою таксономічних схем евфемізмів та їхнім функціонуванням у різних комунікативних ситуаціях, а також проблем лінгвосемантичних механізмів антропосемічної евфемії та питань впливу різних чинників на рівень активності евфемістичних процесів з урахуванням новітніх тенденцій і реалій сьогодення.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами темами. Дисертаційне дослідження здійснено в межах наукової теми кафедри іноземних мов Національного університету «Одеська юридична академія» «Лінгвопрагматичні особливості текстів різних типів», затвердженої вченою радою Одеської національної юридичної академії (протокол № 7 від 13. 07. 2009 р.).

Мета дослідження полягає у вивченні процесів евфемії та функціонування евфемізмів антропосемічної лінгвоконцептуальної сфери в різних комунікативних ситуаціях з урахуванням особливостей кожної із зазначених чотирьох мов.

Для досягнення поставленої мети розв'язано такі **завдання**:

- визначення лінгвокогнітивних особливостей евфемії, уточнення критеріїв виокремлення її з низки інших, споріднених з нею лінгвістичних феноменів (криптологія; дисфемія; дезінформація);

- виокремлення та опис механізмів евфемістичної вербалізації антропосемічних концептів у різносистемних мовах;

- установлення основних функцій антропосемічних евфемізмів у різних сферах комунікації.

Об'єкт дослідження – феномен евфемії в антропосемічній лінгвоконцептуальній сфері різносистемних мов.

Предмет дослідження – механізми евфемістичної вербалізації антропосемічних концептів, особливості функціонування антропосемічних евфемізмів, а також чинники, які сприяють активізації процесів евфемії в різних комунікативних ситуаціях.

Матеріалом дослідження слугували словники, енциклопедії та довідники, які дозволили провести дослідження різноманітних властивостей антропоморфних евфемізмів у чотирьох мовах (англійській, французькій, українській та російській), а також статті із ЗМІ, транскрипти виступів політичних діячів, художні та рекламні тексти, в яких відображаються особливості використання евфемізмів, починаючи з XIX ст. до сьогодні загальним обсягом 4 000 000 буквених знаків.

Для виконання вищезазначених завдань застосовано низку різноманітних **методів** та прийомів.

Серед основних: метод компонентного аналізу, який дозволяє виокремити механізми евфемізації на лексико-семантичному і морфологічному рівнях; засоби контент-аналізу, які використовувалися у процесі розгляду певних способів семантичних перетворень при антропосемічній евфемізації; співвідносний і дистрибутивний методи, які застосовувалися для визначення місця евфемізмів у синонімічних рядах (СР) та виявлення їх конотативної суті.

Для забезпечення достовірності одержаних результатів на основі 400 випадкових вибірок з різних текстів чотирма вказаними мовами обсягом у 10 000 знаків кожна, проводились підрахунки, які дозволили виявити лінгвоконцептуальні сфери найбільш активної евфемізації, а також виокремити вербальні елементи, які застосовано у процесі антропосемічної евфемізації.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що:

- уперше визначено та схарактеризовано чинники, які сприяють активній евфемізації в конкретних комунікативних умовах, а також проаналізовано лінгвосемантичні механізми евфемістичних трансформацій, що дозволило встановити кореляційні зв'язки між евфемізмом та його антецедентом у лексико-граматичному та концептуальному аспекті;
- детально розроблено критерії визначення статусу евфемізма, а також критерії відмежування евфемії від криптолалії, дисфемії та дезінформації;

- виокремлено принципи комплексної таксономії евфемізмів на прикладі антропосемічної лінгвоконцептуальної сфери, які можуть слугувати основою синоптичних схем при вивченні евфемізмів інших лінгвоконцептуальних сфер;
- поглиблено теоретичні основи для складання лексикографічних евфемістичних довідників у французькій, українській та російській мовах, які словниками такого типу ще не забезпечені.

Практичне значення дослідження полягає в тому, що її висновки і основні положення можуть бути використані в лекційних курсах з лексикології, теоретичної лексикографії, стилістики, лінгвістики тексту, краєзнавства, а також на практичних заняттях з англійської, французької, української та російської мов, на семінарських заняттях з культури мови та етикету, а також при укладанні словників, довідників та енциклопедій, перш за все, евфемістичного характеру.

Апробація роботи. Результати дослідження висвітлено на 13 міжнародних науково-практичних конференціях: “Europejska Nauka XXI Powieka – 2009” (Пршемисль, травень 2009); «Правове життя сучасної України» (Одеса, червень 2009); «Ольвійський форум – 2009: стратегії України в геополітичному просторі» (Ялта, червень 2009); “Aktualni Problemy Nowoczesnych Nauk – 2009” (Пршемисль, червень 2009); “Aplikovane Vědecke Novinky – 2009” (Прага, липень 2009); “Aktualni Vymoženosti Vědy – 2009” (Пршемисль, липень 2009); “Настоящи постижения на европейската наука 2009” (Софія, липень 2009); “Nauka: Teoria i Praktyka – 2009” (Пршемисль, серпень 2009); “Новини от научния напредък – 2009” (Софія, серпень 2009); “Strategiczne Pytania Swiatowej Nauki – 2010” (Пршемисль, лютий 2010); “Бъдещи изследвания – 2010” (Софія, лютий 2010); “Věda a Technologie: Krok do Budovnosti – 2010” (Прага, березень 2010), а також на засіданнях кафедри іноземних мов Національного університету «Одеська юридична академія» в 2009 – 2011 рр.

Публікації. Основні положення дисертаційного дослідження викладено у 15 одноосібних публікаціях, з яких 7 статей опубліковано у фахових виданнях, затверджених ВАК України.

Структура дисертації. Наукова робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (351 позиція, з них 108 іноземними мовами), додатку, який містить словники антропосемічних евфемізмів чотирма вказаними мовами. Загальний обсяг дисертації – 304 сторінки, основний зміст роботи викладено на 181 сторінці.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертаційного дослідження, визначено об’єкт та предмет дослідження, сформульовано мету і завдання, розкрито наукову новизну роботи та

описано методи та принципи дослідження антропосемічної евфемії, схарактеризовано практичне значення результатів розвідки.

У розділі 1. «Поняття евфемізму та основні механізми евфемізації» проаналізовано різні погляди на статус евфемізму, що дозволило розробити достатньо чіткі умови визначення цього феномену.

Сучасними вченими евфемізм тлумачиться як вербальна одиниця, яка повинна відповідати цілій низці критеріїв: 1) вторинність номінації; 2) імпліцитний характер репрезентації небажаних з позиції етики та політкоректності сем, які експліцитно виражені в семантичній домінанті (СД) відповідного СР; 3) позитивний аксіологічний потенціал та наявність конотацій якісного пом'якшення негативних ознак явища та інтенсифікації позитивних, а також зменшення негативних властивостей (стигмації) або збільшення позитивних.

Автором визначено, що антропосемічні одиниці це слова, вирази, а також структури первинної предикації, що характеризують різні властивості особистості (антропометричні, психологічні, соціальні тощо).

Дослідження доводить, що евфемізми утворюють значну частину мітигаційного лінгвоконцептуального простору поряд із формулами ввічливості та іншими засобами мітигації, при цьому виконуючи й свої специфічні функції в дискурсі. Евфемізми є нестійкою, достатньо рухомою та історично мінливою частиною лексичної підсистеми у різних мовах, що ускладнює вирішення питань їхньої кодифікації.

Процеси евфемізації відбуваються достатньо нерівномірно й зумовлені культурно-історичними, соціально-економічними й політичними чинниками, загальним моральним та релігійним станом суспільства, його ідеологічними та етичними настановами. У теперішній час поштовхом до активної евфемізації в різних мовах є жорсткі вимоги дотримання політкоректності.

Унаслідок дослідження дійшли висновку, що евфемію слід відрізнити від криптології (криптолалії). Перша не пов'язана зі спробами зашифрувати або засекретити інформацію таким чином, щоб вона стала герметичною для контрагента комунікації (третьох осіб), як це спостерігається при криптолалії, яка спрямована на інформаційну блокаду контрагента. Разом з тим, між ними немає визначених меж. У певних комунікативних ситуаціях евфемізм, спрямований на пом'якшення висловлювання, може трансформуватися у криптонім, якщо для одного або деяких комунікантів зміст лексеми або лексикалізованого сполучення є затемненим через відмінність мовної компетентності співрозмовників.

Евфемізацію також слід відрізнити від дезінформації. Перша спрямована на більш м'яку форму представлення істинної інформації, у той час, як дезінформація відображає неправильний реальний стан речей. Дезінформацією будуть, наприклад, викривлення кількісних даних в абсолютних цифрах, використання номінантів або кваліфікаторів, які фіксують принципово іншу

якість або стан предмета опису, відмінні від реальних. Так, кваліфікація малозабезпеченої людини як заможної буде безумовно дезінформацією, а її кваліфікація як людини з недостатньо високим прибутком, – евфемізацією.

У той час, як евфемізми спрямовані на пом'якшення способів вираження, то дисфемізми, навпаки, призводять до огрубіння мови, до створення конфліктної ситуації і, таким чином, виконують інші прагматичні завдання в дискурсі. Разом з тим, усупереч усталеній думці не всі евфемізми належать до книжкової лексики. Існує цілий пласт знижених евфемізмів (наприклад: *ferking* замість *fuckin*; «*того*» замість «*божевільний*» та ін.), які, незважаючи на свій стилістичний статус заниженої одиниці, виконують мітигаційну функцію.

Було встановлено, що евфемізми можуть бути класифіковані за різними критеріями. У залежності від ступеня закріплення евфемізмів у системі мови, їх кодифікації, можна виокремити узуальні, тобто зареєстровані найбільш авторитетними словниками одиниці, та okazіональні, тобто некодифіковані. Між першими і другими визначених меж немає: okazіоналізми достатньо легко проникають у сферу узуальних і часто витісняють останні, які в цьому випадку набувають статусу застарілих. Так евфемізм "*enceinte*" (вагітна) дав місце в англійській мові іншим евфемістичним одиницям, зокрема вислову "*a knitting woman*", одержавши кваліфікацію застарілого.

За ареалом розповсюдження можна виокремити універсальні евфемізми, тобто зрозумілі всім носіям мови, і локальні, які адекватно сприймаються на обмеженій території, тобто зрозумілі місцевому населенню. З часом локальні евфемізми можуть перейти в розряд універсальних. Так, евфемізм «*девушка с Тверской*» (повія) із суто московського евфемізму перетворився в універсальний, тобто, такий який став зрозумілим усім носіям російської мови, незалежно від місця їх проживання. За темпоральною (хронологічною) ознакою можна виокремити сучасні для певного етапу евфемізми та історичні, які відображають реалії минулого. Наприклад, евфемізм "*blackbird*" (a black African slave conveyed to America) втратив актуальність і в наш час перетворився на історизм через те, що вже давно припинено вивіз рабів із Африки до США.

Евфемізми можна розподілити на запозичені та первинні. Запозичені евфемізми звичайно складають незначну частку всього складу евфемізмів у тій чи іншій мові (біля 3-5%). Так, дослідження показало, що в англійській мові спостерігаються евфемістичні запозичення з французької мови: "*ami*", "*beau*", "*la fille de joie*" та ін., перш за все пов'язані з позашлюбними стосунками чоловіка і жінки. Є тут і окремі запозичення з італійської мови ("*inamorata*" в значенні «коханка»). У російськомовну вибірку потрапили окремі запозичення з англійської мови «*топлес*». В українській мові поряд із французькими та англійськими запозиченнями були зафіксовані і гібридні запозичення з елементами латинської мови (який зазнав "*exitus*", тобто «померлий») тощо.

За способом утворення можна виокремити ті евфемізми, які мають зони перехрещення в аспекті свого структурно-графічного образу, – формально споріднені кореляти, і ті, які з антецедентом ніяких структурно-графічних схожостей не мають, – формально неспоріднені кореляти. До перших належать:

- випадки аббревіації. Наприклад, англійський акронім “SGO” (same-gender orientation) виконує роль евфемізму для антецедента “*homosexualist*”;

- випадки еліптизації вихідних словосполучень. Наприклад, у російській мові в евфемізмі «озабоченный человек» пропущений небажаний елемент «сексуально»;

- паронімізація, яка базується на збігу звуків. Так, в англійській мові лексема “*invert*” виконує функцію евфемізма слова “*pervert*”; у російській мові вираз «человек, едущий по Каширке» використовується як евфемізм антецедента «парень, любящий ширяться» (наркоман);

- римування: в англійській мові, наприклад, топонім “*Stoke-on-Trent*” використовується в значенні “*bent*” (наркоман).

Більшу частину евфемізмів у всіх аналізованих мовах складають формально неспоріднені з антецедентом одиниці. Основними засобами утворення тут є:

- метафоризація. Наприклад, у російській мові метафоричну основу має такий евфемізм, як «ночная бабочка» (проститутка); у французькій мові “*avec son gazon mité (chauve)*”;

- метонімізація в її різноманітних формах. Наприклад, метонімічну основу в англійській мові має перефразування “*a person on the wheels*” (invalid), а в українській мові словосполучення «із фіговим листком» (оголений).

Було виявлено, що одним із найбільш активних засобів у межах метонімізації є використання в евфемістичних функціях епонімів: у російській мові можна знайти «Памела Андерсон» (дама с пышными формами); в українській мові «Мафусаїл» (людина похилого віку); в англійській мові “*Oscar*” (homosexualist) та ін.;

- генералізація, внаслідок якої відбувається заміна гіперонімом гіпоніма: у французькій “*la fille*” (la prostitute); в англійській мові “*the insulted girl*” (the raped girl).

В англійській мові широко використовуються універсальні гіперсемантичні слова “*specific(ly)*”; “*challenged*”, які утворюють евфемізми різних концептуальних полів і груп: “*visually challenged*” (blind); “*aurally challenged*” (deaf); “*cerebrally challenged*” (stupid) тощо;

- детермінологізація, коли слово або вираз виконують не стільки свої прямі функції терміна, скільки функції мітигатора: у російській мові «ребенок с повышенной моторностью» є евфемістичним субститутом антецедента «капризный ребенок», в англійській мові в тому ж значенні використовується запозичений з галузі психіатрії вираз “*a focused child*”;

- градуально-мітигаційна субституція, коли використовуються кваліфікатори, що вказують на більший ступінь позитивної якості або на менший ступінь негативної. Наприклад, у російській

мові: «с ослабленным слухом» (глухий); у французькій мові “*dans son midi*” (personne vieux); в англійській мові “*optically impaired*” (blind).

Особливо часто подібні функції виконують літотні утворення, наприклад, в англійській мові “*No Einstein*” (stupid); в українській мові «не святий» (який веде розпутний спосіб життя); у російській мові «*не первой свежести*» (про пожилу женщину);

- антифразиса, де значну роль відіграє контекст та інтонація, які дозволяють зрозуміти, що йдеться про іронічний евфемізм, наприклад, в російській мові: «*Ну и Аполлон!*» (про не дуже статну людину).

Було виявлено, що евфемістичні одиниці вступають у системні взаємовідносини з іншими ЛО і словосполученнями, які мають такий самий набір денотативних ознак, що і СД, утворюючи з ними синонімічні ряди (СР). Вони формують у них своєрідну евфемістичну зону (ЕЗ), що включає від однієї до N-ої кількості ланок. Наприклад, СР “*a fat person*” поряд із синонімами “*an obese person*” та ін., в яких небажана сема “*fatness*” експліцирована, є ціла низка евфемістичних слів і виразів, де ця сема переходить до імплікаціоналу: “*horizontally challenged*” (про товстого чоловіка), “*ideal of the oriental man*” (про товсту жінку) та ін.

Водночас, евфемізми одного й того ж СР можуть відрізнятися один від одного ступенем та інтенсивністю якості, а також відрізнятися за кількісними параметрами, тобто їм властиві не лише відношення кількісно-якісної еквонімії, але й відношення градуальності у межах їхньої референтної цілісності. Вони також відрізняються один від одного за ступенем вуалювання небажаних сем. Елементи, де всі небажані семи переходять до імплікаційних значень, складають ядерну частину відповідної евфемістичної зони (наприклад, “*a prostitute – a lady of the night*”.

Дослідження показало, що елементи, в яких деякі небажані семи зберігаються в експліціоналі, мають статус периферійних. Наприклад, лексема “*a prostitute*” під час евфемізації трансформується у словосполучення “*a woman of doubtful reputation*”. У цьому випадку зберігається явний негативний аксіологічний знак завдяки стигматичному елементу “*doubtful*”. Автором було виявлено, що співвідношення між ядерними і периферійними елементами в середньому складають 2,3 : 1,0 на користь периферійних елементів.

Евфемізми утворюють не лише горизонтальні синонімічні кореляції, але й мають вертикальні зв'язки. З метою упорядкування евфемізмів автором пропонується робоча семирівнева ієрархічна синоптична схема (концептуальний простір; концептуальна сфера; концептуальна область; концептуальне макрополе; концептуальне мікрополе; концептуальна мікрогрупа; концептуальна мікропідгрупа), яка дозволяє знайти класифікаційну нішу практично для всіх, зафіксованих під час дослідження, евфемізмів антропосемічної концептуальної сфери, визначити їхню кореляцію з іншими одиницями як на горизонтальній, так і на вертикальній осі структурованого лінгвоконцептуального простору і його евфемістичної частини.

У розділі 2. «Евфемія в антропосемічній концептуальній сфері» розглянуто антропосемічні евфемізми (найбільш невивчену сферу евфемії), надано їхні кількісно-якісні характеристики, описано широко вживані способи утворення евфемізмів у чотирьох зазначених мовах, визначено лінгвоконцептуальні сфери найактивнішої евфемізації.

Методологічним підґрунтям дослідження слід уважати метод компонентного аналізу, який дозволяє виокремити механізми евфемізації на лексико-семантичному і морфологічному рівнях, а також засоби контент-аналізу, які використовувалися у процесі розгляду певних способів семантичних перетворень при антропосемічній евфемізації.

Дослідження показало, що сфера анатомічних особливостей і фізіологічних процесів через відсутність в них естетичної складової залишається сферою активної евфемізації, незважаючи на тенденції до універсальної відкритості всіх ланок життя, у тому числі інтимно-фізіологічної. В основі евфемізації лежить прагнення до максимальної десексуалізації найменувань (наприклад, у російській мові: «*больной подагрой*» замість «*больной сифилисом*» або його дефізіологізації (наприклад, в англійській мові: “*having (a) Malta dog*” у значенні “*suffering from diarrhea*” за рахунок переходу небажаних або табуйованих сем до імплікаціоналу значення).

На основі аналізу лінгвістичних словників було визначено, що евфемізації підлягають усі кваліфікатори й номінанти антропометричного та анатомічного характеру, які відображають ті особливості, що не відповідають сучасному еталону краси й естетичному стандарту. Особливо активно процеси евфемізації охоплюють мікрополя «*надлишкова вага*» (в англ. мові: “*calorie counter*” та ін.); «*низькорослість*» (в англ. мові (20 одиниць): “*vertically challenged*”); «*відсутність волоссяного покрыву на голові*» (у французькій мові (17 одиниць): “*qui n`a pas de gazon sur la terrasse*”; “*qui n`a plus de fil sur sa boutine*”; “*qui n`a plus de mousse sur le caillou*”); «*дефекти перцепції*» і перш за все мікрогруп «*глухота*» (в англ. мові: “*aurally challenged*”) та «*сліпота*» (в англійській мові (7 одиниць): “*optically challenged*”; в укр. мові (1 одиниця): «*із проблемами зору*»).

Аналіз матеріалу засвідчив, що евфемізації підлягають багато слів і виразів, які вказують на відхилення психічного характеру (ідіотизм, шизофренія тощо) з використанням різноманітних механізмів евфемізації, наприклад, в англ. мові (36 одиниць): “*not very clever*” (літота); в укр. мові (9 одиниць): «*які відрізняються рефлексією творчої особистості*» (детермінологізація); у франц. мові (10 одиниць): “*qui a une santé*” (антифразис) та ін.

Узагальнення словникових даних та матеріалу з текстів художньої літератури дало змогу дійти висновку, що у всіх аналізованих мовах спостерігається достатньо велика кількість евфемізмів, які пов'язані з нетрадиційною сексуальною орієнтацією і різними сексуальними збоченнями.

Особливо багато евфемізмів, які вказують на сексуальні відхилення, було зафіксовано в англ. мові (більше 60 одиниць), зокрема: *“aesthete”*; *“funny”*; *“Uranian”* та ін. (для порівняння: в укр. мові – 6 одиниць; у франц. та рос. мовах – 3 і 7 одиниць відповідно). Однак, слід зазначити, що спостерігається багато периферійних елементів з недостатнім ступенем герметичності небажаних змістів (*“having unnatural acts”*; *“having the English disease”*; *“engaged in doubtful sexuality”* та ін.).

Найактивнішій евфемізації підлягають лексеми і лексикалізовані словосполучення, які вказують на хворих важкими або невиліковними хворобами (рак, СНІД та ін.). Так, у російській мові «раковый больной» за допомогою генералізації перетворюється в «человека с опухолью». Аналогічний спосіб евфемізації застосовується в інших мовах, наприклад, в англійській: *“a person having a growth”*; в українській мові «людина, яка має пухлину» тощо.

Активна евфемізація відбувається і в мікрогрупі «венеричні захворювання», перш за все, в мікропідгрупі «хворий на сифіліс» (наприклад, в англ. мові (19 одиниць): *“having a disease of love”*); в укр. мові (5 одиниць): «безносий»; у франц. мові (2 одиниці): *“qui a mal de Naples”* та ін.).

На основі аналізу словників схарактеризовано евфемістичні найменування, які, вуалюючи різноманітні фізичні недоліки й психічні відхилення, не дозволяють розглядати носія цих недоліків як убогу особистість, а змушують оцінювати його як людину з особливими специфічними якостями. Завдяки цим евфемізмам особистість не десоціалізується, не відчужується від інших людей, а розглядається як рівноправний член суспільства. Евфемія в цій сфері допомагає актуалізувати одну з найважливіших ідеологем, на якій ґрунтується політкоректність, – «багатство в різноманітності». Домінуючими у цих випадках є семи «особливий», «специфічний», які витісняють семи «дефект», «недолік», «відхилення».

Внаслідок дослідження дісталися висновку, що в мовах тих країн, де суспільство вимогливо ставиться до політкоректності, вважаючи її одним з індикаторів демократизації всіх сфер життя (англійська, французька мови), спостерігається більш високий ступінь евфемізації у сфері психофізіологічних характеристик особистості, ніж у мовах (українська, російська), що функціонують у країнах із менш розвинутою системою демократичних інститутів, де принципи загальної рівності людей і розвиток можливостей ще не став імперативом.

У макрополі «Смерть» у якості евфемістичних синонімів антецедента «померлий» в усіх аналізованих мовах характерним є використання елементів, які взяті з фідеїстичної донорської області (біблейські алюзії). У російській мові (5 елементів) можна знайти, наприклад, «призванный Богом»; у франц. мові (23 одиниці) – *“qui a rendu son âme a Dieu”*; в англ. мові (40 одиниць) – *“gathered to God”* та ін.

У французькій та англійській мовах мають місце також евфемізми-алюзії на міфологічні сюжети: *“qui a bu le Styx”*; *“who passed to the other side of the Styx”*.

Одним з головних асоціатів у всіх мовах є «перехід до іншого світу», де життя не закінчується, а продовжується, хоча й в іншій якості: у рос. мові: «*ушедший в мир иной*»; в англ. мові: “*who entered the next world*”. У французькій мові спостерігається багато метафоричних утворень, які мають не піднесену, а профанну, приземлену, основу, зокрема пов’язану з фінансовою діяльністю та діловодством: “*deposé son bilan*”, “*deposé son mandat*”, “*qui a avalé son bulletin de naissance*” та ін.

У макрополі «Вік» евфемія, перш за все, стосується елементів мікрополя «Старість». У всіх аналізованих мовах слова і вирази з такими негативними семами, як «*наближення смерті*», «*немічність*», «*психічні відхилення*», при евфемізації витісняються словами і виразами, де на перший план висуваються меліоративні семи «*досвід*», «*мудрість*», «*розсудливість*». Наприклад, в англійській мові можна знайти евфемістичний кваліфікатор “*wise*”; у французькій мові – “*experimenté*”; в українській – «*з великим досвідом*».

Практично у всіх досліджуваних мовах спостерігаються евфемізми, які утворені в результаті зсуву (переміщення) за віковою шкалою у бік зменшення віку, наприклад, замість слів та словосполучень з експлікованою семою «*старий*» використовуються вирази із семою «*середнього віку*» (в англ. мові (20 одиниць): “*of middle age*”; у франц. мові (14 одиниць): “*dans son midi*”; в укр. мові (13 одиниць): “*середнього віку*”; в рос. мові (8 одиниць): “*среднего возраста*”).

Стійким асоціатом у мікрополі «Старість» у всіх мовах є меліоратив з базовою семою «золотий» (наприклад, в укр. мові: «що переживає свій золотий вік»; у рос. мові: «*переживающий золотую пору своей жизни*»; у франц. мові: “*en âge d’or*”; в англ. мові: “*golden-ager*”).

Під час евфемізації у сфері соціальних характеристик відбувається витіснення сем, які підкреслюють низький соціальний статус особистості. Забороненими тут є семи «*бідний*», «*безробітний*», «*звільнений*», а також слова з актуалізованими семами, що вказують на підневільний стан людини (прислуга, *servant*).

У процесі евфемізації у мікрополі «*Безробіття*» на перше місце часто виходять слова і вирази з актуалізованими семами «*свобода вибору*» та «*відпочинку*» (в укр. мові (15 одиниць): «*вільний*»; в англ. мові (47 одиниць): “*free*”; “*having leisurely time*”), які вуюють соціальні вади суспільства й покликані перекласти відповідальність з держави на самого потерпілого. В основі цілої низки периферійних метафоричних і метонімічних евфемізмів лежить концепт «*падіння*», «*рух донизу*». Наприклад, у франц. мові (8 одиниць): “*mis a pied*”; в укр. мові: «*який вилетів із сідла*».

У деяких евфемізмах цього мікрополя підкреслюється саме тимчасовий характер негараздів, які пов’язані з втратою роботи (наприклад, в англ. мові: “*between jobs*”, в укр. мові: «*у резерві*», у рос. мові (13 одиниць): «*в поисках более интересной работы*» та ін.).

У процесі евфемізації у сфері низького соціального стану у всіх аналізованих мовах широко використовуються так звані престижні слова, які дозволяють вербально підняти цей стан. В англійській мові такими маркерами престижності є слова “*engineer*”; “*officer*”; “*operator*” (наприклад, “*animal welfare officer*” в значенні “*dog-catcher*”; “*waste-reduction engineer*” в значенні “*garbage man*” та ін.)

В українській та російській мовах в якості престижних слів нерідко виступають відповідно «майстер» та «мастер» («мастер машинного доення» замість «доярка» чи «майстер салону краси» замість «перукар»).

У французькій мові ці ж функції часто виконують титули і дворянські звання. Наприклад, «тюремник» перетворюється в “*compte de canton*”, а домашня робітниця – “*marquise de la fourchette*”.

Евфемізації підлягають слова й вирази, що вказують на підневільний стан людини (наприклад, «домробітниця» в укр. мові: «помічниця», у рос. мові: «помощница», в англ. мові: “*domestic lady*”).

Було виявлено, що одну з найбільш поширених евфемістичних зон в усіх мовах утворюють евфемістичні синоніми синонімічного ряду (СР) із домінантою «новія». Особливо багато їх в англійській мові (більше 80 одиниць) і у французькій мові (біля 40 одиниць). У російській (19 одиниць) та українській мовах (13 одиниць) їх нараховується менше, але відповідні ряди активно поповнюються усе новими елементами (у рос. мові: «маргаритка»; «букетик» (Аксьонов); в укр. мові: «дівчина, яка відробляє костюми від Валентино» (Кононенко) та ін.

Дослідження показало, що в процесі евфемізації номінантів і кваліфікаторів декласованих і злочинних елементів забороненими є слова та вирази, де актуалізуються семи «злочинець», «незаконний», «корумпований». Часто вони замінюються словами і виразами, які знімають відповідальність за ці протизаконні дії з особи, яка їх вчинила (наприклад, в англ. мові: “*socially disoriented person*” замість “*criminal*”), а також слова й вирази, що надають протиправним діям зовнішній законний характер (в англ. мові: “*tax collector*” в значенні “*extortionist*”; у франц. мові: “*qui fait son bis(e)ness(e)*” у значенні “*filon*”; в укр. мові: «посередник» у значенні «хабарник»; у рос. мові: «человек, занимающийся благотворительной деятельностью» в значенні «взятодатель» та ін.). Перегини в плані дотримання політкоректності іноді призводять до появи абсурдних евфемізмів, наприклад, в англійській мові застосовується евфемістичний вираз “*a person of alternative honesty*”, що означає “*a thief*”.

У процесі евфемізації номінантів і кваліфікаторів з мікрополя «Незаконна діяльність» забороненими є слова, у яких наявні експліковані семи «шпигунська діяльність», «незаконна діяльність», «диверсія».

У всіх аналізованих мовах евфемізація в цьому мікрополі здійснюється, головним чином, за рахунок генералізації (в англ. мові: “*operative worker*”, у рос. мові «агент», в укр. мові «робітник служби супроводження» та ін.)

Разом з тим, було визначено, що існують і специфічні для певних соціокультур слова й вирази. Так, якщо епонім «Джеймс Бонд» зрозумілий у багатьох країнах світу, то епонім «Штірліц», добре відомий носіям української та російської мов, які проживають на території колишнього СРСР, є мало зрозумілим або взагалі незрозумілим для носіїв англійської й французької мов, оскільки вони погано знайомі з радянською літературою і радянським кінематографом.

Англомовний метонімічний евфемізм “*a plumber*”, що зародився в США, практично немає аналогів в інших мовах, оскільки пов’язаний з Уотергейтською справою: співробітники спецслужб Республіканської партії переховувались у приміщенні для водопровідників перед нелегальним проникненням на територію штаб-квартири демократів.

У цілому аналіз показав, що процеси евфемізації у сфері антропосемічних концептів відбуваються дуже активно, що призводить до збагачення вказаних мов новими словами та виразами, а також до подальшого розвитку полісемії вже існуючих лексичних одиниць.

У розділі 3. «Функціональні-прагматичні особливості антропосемічних евфемізмів у комунікативному просторі» розглянуто чинники, які зумовлюють процеси підвищеної евфемізації в конкретних комунікативних ситуаціях, а також функції антропосемічних евфемізмів, спрямовані на забезпечення підвищення успішності комунікації і підвищення іміджу як самих співрозмовників, так і третіх осіб.

Як показав аналіз матеріалу, евфемізація мови в конкретних комунікативних ситуаціях зумовлена впливом цілої низки чинників. Одним із найважливіших, що визначає використання евфемізмів і впливає на ступінь імовірності їх появи у конкретній мовній ситуації, є чинник адресанта. Останній формується на основі численних різноманітних антропонімічних, психоментальних та соціальних особливостей. Було виявлено, що кількість і якість евфемізмів у мовній партії конкретної особи зумовлено такими чинниками:

- індивідуальними психомовленнєвими особливостями. У мові доброзичливих, м’яких і оптимістично налаштованих людей кількість евфемізмів перевищує кількість евфемізмів у людей інтровертних, які недоброзичливо ставляться до оточуючих і бачать світ у темних тонах;

- статевою приналежністю співрозмовника. У жінок евфемізація спрямована, в першу чергу, на дотримання етикету, вираження симпатії або співчуття (функція емпатії). У чоловіків евфемія часто використовується як засіб іронії та самоіронії, що для жінок, в цілому, характерно меншою мірою.

- віковими особливостями. Люди юного віку не дуже схильні до використання евфемізмів, – в їхній мові превалюють дисфемізми. Достатньо велика кількість евфемістичних слів і виразів традиційно зустрічається в мовленні представників старших вікових груп;

- національністю адресата. Було визначено, що для представників франкомовної і англосаксонської культур евфемія характерна більшою мірою, ніж для представників слов'янських культур (української, російської), де ставлення до особистості не повною мірою базується на повазі, ідеї рівності та інших цінностей демократичного суспільства. Так, у ЗМІ, в офіційних документах і мовленні чиновників Росії та України слова «инвалид» та «інвалід» зрідка замінюються евфемізмами («людина з обмеженими можливостями», «человек с ограниченными возможностями»), й це спокійно сприймається у суспільстві. У той же час поява аналога цих слів (“invalid”) в офіційних джерелах інформації демократично налаштованим суспільством США чи Великобританії, де панують ідеї політкоректності, буде сприйнятим із незадоволенням і навіть з обуренням;

- родом діяльності адресанта. Люди певних професій змушені застосовувати евфемізми у своїй мові під час виконання ними своїх посадових обов'язків. Підвищена евфемізація мови характерна, наприклад, для адвокатів, лікарів (при спілкуванні з пацієнтами та їх близькими), політиків (особливо під час передвиборчої кампанії і, у першу чергу, по відношенню до своїх прихильників).

Установлено, що не менше значення має також чинник адресата. Обов'язковим є використання евфемізмів дорослими під час обговорення низки тем із дітьми («секс», «фізіологічні процеси», «злочини, зокрема на сексуальному ґрунті» тощо). Особливо часто контролювати своє мовлення доводиться чоловікам, якщо адресатом є жінка. Внаслідок цього значно зростає імовірність появи евфемізмів, якщо адресатом є інтелігентна жінка похилого віку.

Свобода вибору засобів вираження з мінімальним ступенем евфемізації значно збільшується, якщо співрозмовники (адресанти та адресати) є представниками сильної половини людства приблизно одного віку й соціального стану.

На рівень евфемізації мови впливає і референтна ситуація, у якій відбувається спілкування. Імовірність появи евфемізмів зростає в офіційних обставинах, а також коли контрагентами є діти (незалежно від статі) і жінки. Чим більш офіційними є обставини, тим більшим є вплив етикетних вимог, які обмежують діяльність чинника індивідуалізації мови.

Дослідження показало, що як засіб, що забезпечує успіх мовного спілкування, евфемія виконує низку функцій, найважливішими з яких є фатична функція (контактоустановлююча); функція блокування конфліктогенної ситуації і функція збереження іміджу – свого або співрозмовника, а також третіх осіб. Евфемія також виконує функцію створення іронічного ефекту, етично-мітигаційну, іделогічно-дійову та рекламну функції. З метою забезпечення

успішної комунікації адресанту необхідно встановити контакт із адресатом. В умовах конкретної комунікації евфемія виконує фатичну функцію (наприклад, використання «престижних слів» або меліоративних кваліфікаторів з тією метою, щоб ілокутивна сила промови була достатньою для досягнення перлокутивного ефекту виконання прохання). Дуже важлива функція, що забезпечує успішну комунікацію, – функція збереження «обличчя» як власного, так і «обличчя» співрозмовника або третьої особи (наприклад, підвищення самооцінки співрозмовника за допомогою акту «комунікації-заспокоєння»).

Було виявлено, що поява в дискурсі евфемізмів може бути зумовлена двома чинниками: внутрішньою мотивацією та зовнішнім стимулом. У першому випадку евфемізми можуть з'являтися у мовленні співрозмовника, не маючи зовнішнього впливу репліки-стимулу. Комуникант буде намагатися зберегти власний імідж або підняти престиж іншої особи, керуючись власними міркуваннями. З іншого боку, евфемізми можуть з'являтися у мовленні співрозмовника в результаті імпульсу від репліки-стимулу іншого комуниканта. У цьому випадку евфемізми використовуються з метою підвищення самооцінки співрозмовника, захисту від нападів з боку комуниканта. Спілкування комуникантів, таким чином, на певному етапі має характер діалогу-спору. За наявності спроб блокувати конфліктну ситуацію діалог може перейти з діалогу-спору до форми діалогу-унісону із використанням різних засобів мітигації, зокрема евфемізмів. Більше того, саме евфемізми стануть основою подібного діалогу-унісону. Таким чином, евфемізми виконують функцію засобу примирення, зняття конфліктогенної ситуації.

Автором встановлено, що для правильної розшифровки евфемізма дуже важливою є мовна компетенція адресата, який повинен зорієнтуватися у конкретній комунікативній ситуації. Правильне розуміння евфемізма може вимагати від адресата певних уточнень референтної ситуації й теми обговорення для забезпечення необхідного перлокутивного ефекту евфемістичного висловлювання, тобто з метою досягнення бажаної для адресанта реакції на сказане у формі конкретних дій адресата, зокрема вербальних.

У **висновках** наведено підсумки проведеного дисертаційного дослідження. Узагальнено його теоретичні та практичні результати, окреслено напрями подальших розробок у сфері евфемії.

ВИСНОВКИ

Одержані результати дослідження дали змогу зробити наступні висновки.

Евфемія є історично рухомим явищем, динаміка якого зумовлена як власне лінгвістичними, так і соціально-економічними чинниками, що визначають розвиток суспільства, у результаті чого відносини між узуальними та okazіональними евфемізмами відрізняються дифузністю.

Головним імпульсом появи активної евфемізації в антропосемічній сфері є наявність значної кількості лексико-семантичних лакун, створених у результаті появи цілої низки небажаних

або заборонених слів, табування яких зумовлене етичними чи іншими конвенціями прагматичного характеру, що склалися під час виникнення комунікативних схем (фреймів), які передбачають наявність мітигаційних компонентів.

У процесі евфемізації застосовуються різні лінгвосемантичні механізми. У всіх чотирьох аналізованих мовах найчастіше використовуються прийоми генералізації, метафоризації і метонімізації у різних модифікаціях. Разом з тим, кожна мова відрізняється і своїми особливостями. Перш за все, це стосується французької мови (тут спостерігається більше, ніж в інших мовах, використання міфологічних алюзій; використання престижних слів із сфери дворянських титулів, підвищена евфемістична активність окремих мікрополів).

Евфемізми не є розрізненими, хаотичними мовними утвореннями. Вони вступають у системні відношення з іншими одиницями, у тому числі, з тими, які репрезентують той самий концепт, зокрема вони входять до СР різних лінгвоконцептуальних рівнів, утворюючи в них свою евфемістичну зону (ЕЗ). Елементи ЕЗ одного синонімічного ряду знаходяться не тільки в еквонімічних відношеннях, але й можуть мати градуальні кореляції, а також відрізнятися у стилістичному плані.

Евфемізми мають різний ступінь застосування. Евфемізми, у яких усі небажані семи зосереджені в імплікаціоналі, утворюють ядерну частину евфемістичної зони відповідного синонімічного ряду.

Евфемізми, у яких окремі небажані семи зберігаються в експлікаціоналі, створюють периферійну частину ЕЗ.

Співвідношення між ядерними і периферійними елементами в середньому складають 2,3 : 1,0 на користь периферійних елементів.

У чотирьох проаналізованих мовах є як загальні сфери підвищеної евфемістичної активності (наприклад, мікрополе «Представники непрестижних професій»), так і специфічні для конкретної мови. Якщо в англійській, російській і українській мовах ці сфери часто збігаються, то у французькій мові спостерігаються свої особливості (наприклад, підвищена евфемізація у мікрополі «відсутність волоссяного покриву на голові»).

У конкретних комунікативних ситуаціях антропосемічні евфемізми виконують різні функції, найважливішими з яких є функція фатична (контактоустановлююча); функція збереження обличчя (іміджу); функція блокування конфліктогенної ситуації; функція створення іронічного ефекту; ідеологічно-дієва функція; етично-мітигаційна та рекламна функція.

Евфемізація в умовах конкретної комунікативної ситуації зумовлена взаємодією цілої низки чинників, а саме: чинника адресанта, чинника адресата, співвідношенням рівня «мовної компетенції» учасників комунікації; референтною ситуацією; чинником контрагента і темою

бесіди. Чим більша соціальна дистанція між комунікантами і чим більш офіційною є ситуація спілкування, тим більшою є ймовірність появи евфемізмів у всіх зазначених мовах.

Перспектива подальших досліджень за обраною темою полягає у вивченні особливостей евфемії у соціальному та політичному дискурсі.

Основні положення дисертації відображено в таких публікаціях:

1. Кантур К. А. Англоязычные эвфемизмы в исторической динамике / К. А. Кантур // Мовно-культурна політика : Матеріали Міжнародної конференції «Ольвійський форум – 2009» . – Миколаїв : Видавництво ЧДУ ім. Петра Могили, 2009. – № 12 (32). – С. 110–116.

2. Кантур К. А. Исторический анализ англоязычных эвфемизмов / К. А. Кантур // Filologicke vedy. Dil 9 : Матеріали міжнародної науково-практичної конференції “Actualni vymozenosti vedy – 2009”. – Praha: Publishing House "Education and Science" s.r.o. – Praha, 2009. – С. 34–39.

3. Кантур К. А. Лингвопрагматическое повышение социального статуса личности посредством эвфемизмов / К. А. Кантур // Filologiczne nauki. Volume 11 : Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції “Nauka: teoria i praktyka – 2010” 07 – 15 lutego 2010 roku – Przemysl : Nauka i studia. – Przemysl, 2010. – С. 3–5.

4. Кантур К. А. Прагматическая направленность функционирования эвфемизмов: создание положительного имиджа / К. А. Кантур // Pedagogica. Filologicke vedy. Psychologie a socialogie. Dil. 4: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції “Aplikovane vedecke noviny – 2009” . – Praha : Publishing House “Education and Science” s.r.o. – Praha, 2009. – С. 60–66.

5. Кантур К. А. Современная англоязычная эвфемистическая лексикография и критерии отбора эвфемизмов / К. А. Кантур // Правове життя сучасної України : Тези доповідей Міжнародної наукової конференції професорсько-викладацького і аспірантського складу Одеської національної юридичної академії. – Одеса : Фенікс – Одеса, 2009. – С. 738–740.

6. Кантур К. А. Современные критерии отбора англоязычных эвфемизмов // Филологические науки. Том 4 : Матеріали міжнародної науково-практичної конференції “Новины от научния напредък – 2009”. – София : Бял ГРАД-БТ ООД – София, 2009. – С. 42–45.

7. Кантур К. А. Создание политического имиджа: практика функционирования эвфемизмов / К. А. Кантур // Filologiczne nauki. Volume 4: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції “Nauka: teoria i praktyka – 2009” 07 – 15 sierpnia 2009 roku. – Przemysl : Nauka i studia. – Przemysl, 2009. – С. 63–68.

8. Кантур К. А. Эвфемизмы как средство создания политического имиджа / К. О. Кантур // Науковий вісник Південноукраїнського державного педагогічного університету імені К.Д. Ушинського. Лінгвістичні науки. – Одеса : Астропринт, 2009. – Вип. 8. – С. 12–19.

9. Кантур К. А. Эвфемия как лингвопрагматическое средство повышения социального статуса личности / К. О. Кантур // Науковий вісник Південноукраїнського державного педагогічного університету ім. К.Д.Ушинського. Лінгвістичні науки. – Одеса : Астропринт, 2009. – Вип. 9. – С. 18–24.

10. Кантур К. О. Диахронический анализ англоязычных эвфемизмов / К. О. Кантур // Филологические науки. Том 7 : Материалы международной научно-практической конференции “Настоящи постижения на европейската наука – 2009” 17 – 25 юни 2009. – София : Бял ГРАД-БТ ООД – София, 2009. – С. 23–27.

11. Кантур К. О. Евфемізми як засоби мітігації в соціально-економічному комунікативному просторі / К. О. Кантур // Новітня філологія. – Миколаїв : Видавництво ЧДУ ім. Петра Могили, 2009. – № 11(31). – С. 36–43.

12. Кантур К. О. Евфемія в соціально-економічному дискурсі / К.О. Кантур // Вісник Житомирського державного університету ім. Івана Франка. – Житомир : Вид – во ЖДУ ім. І. Франка, 2009. – Вип. 45. – С. 152–155.

13. Кантур К. О. Створення позитивного іміджу: прагматична спрямованість функціонування евфемізмів / К. О. Кантур // Вісник Житомирського державного університету ім. Івана Франка. – Житомир : вид – во ЖДУ ім. І. Франка, 2010. – Вип. 49. – С. 141 –144.

14. Кантур К. О. Створення позитивного іміджу: прагматична спрямованість функціонування евфемізмів / К. О. Кантур // Filologicke vědy. Díl. 10 : Матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції “Věda a Technologie: Krok do Budoucnosti – 2010”. – Praha : Publishing House “Education and Science” s.r.o. – Praha, 2010. – С. 12– 7.

15. Кантур К. О. Сучасна англomовна евфемістична лексикографія і критерії відбору евфемізмів / К. О. Кантур // Вісник Житомирського державного університету ім. Івана Франка. – Житомир : вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2010. – Вип. 50. – С. 121–124.

АНОТАЦІЯ

Кантур К. О. Антропосемічні евфемізми та їх функціонально-прагматичні особливості (на матеріалі англійської, французької, української та російської мов). – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук зі спеціальності 10.02.15 – загальне мовознавство. – Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського», Одеса, 2011.

Дисертаційне дослідження присвячено аналізу антропосемічних евфемізмів на матеріалі англійської, французької, української та російської мов.

У роботі уточнено статус евфемізма, визначено особливості евфемії як феномена, відмінного від дисфемії, дезінформації і криптолалії. Виокремлено властивості евфемізмів як одного з засобів мітигації. Запропоновано класифікацію евфемізмів за різними чинниками (за хронологічними ознаками, локальними ознаками; за ступенем герметичності; за етимологією; за формально-графічною кореляцією з антецедентом; за використанням лексико-семантичних механізмів евфемізації; за належністю до тієї чи іншої лінгвоконцептуальної групи), що дозволило надати максимально повну різноаспектну характеристику антропосемічних евфемізмів.

Описано основні лінгвосемантичні механізми антропосемічних евфемістичних трансформацій: метафоризація, метонімізація, генералізація, детермінологізація, градуально-мітигаційна субституція та інші механізми в їхніх різноманітних модифікаціях.

Проаналізовано основні функції антропосемічних евфемізмів у різноманітних комунікативних ситуаціях (фатична, функція блокування конфліктогенної ситуації, функція збереження обличчя (іміджу), етикетно-мітигаційна, ідеологічно-дієва, рекламна функція та функція створення іронічного ефекту).

Схарактеризовано чинники, які сприяють процесам антропосемічної евфемізації в конкретних умовах комунікації (чинник адресанта, чинник адресата, тема бесіди, чинник контрагента, референтна ситуація).

Ключові слова: евфемізм, дисфемізм, дезінформація, мітигація, функція, трансформація, комунікативна ситуація.

АННОТАЦІЯ

Кантур К. А. Антропосемические эвфемизмы и их функционально-прагматические особенности (на материале английского, французского, украинского и русского языков). – Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени кандидата филологических наук по специальности 10.02.15 – общее языкознание. – Государственное учреждение «Южноукраинский национальный педагогический университет имени К.Д. Ушинского», Одесса, 2011.

Диссертационная работа посвящена анализу антропосемических эвфемизмов на материале английского, французского, украинского и русского языков.

Методологической основой исследования антропосемической эвфемизации в диссертации следует назвать метод компонентного анализа, позволяющий выделить механизмы эвфемизации на лексико-семантическом и морфологическом уровнях; приемы контент-анализа, использовавшиеся для определения способов семантических преобразований при антропосемической эвфемизации; сопоставительный метод и дистрибутивный метод,

применявшиеся для определения места эвфемизмов в синонимических рядах и выявления их коннотативных смыслов, не реализуемых или частично реализуемых другими элементами этих рядов.

В работе уточняется статус эвфемизма, определяется особенность эвфемии как феномена, отличного от дисфемии, дезинформации и криптолалии. Подчеркиваются свойства эвфемизмов как одного из средств митигации.

Предлагается классификация эвфемизмов по различным основаниям (по признаку хронологической и локальной отнесенности; по степени герметичности, по этимологическим признакам; по формально-графической корреляции с антецедентом; по использованию лексико-сематических механизмов эвфемизации; по принадлежности к той или иной лингво-концептуальной группе), что позволило дать максимально полную разноаспектную характеристику антропосемических эвфемизмов.

Исследование определяет, что главным импульсом порождения активной эвфемизации в антропосемической сфере является наличие значительной области лексико-семантических лакун, образовавшихся в результате появления целого ряда нежелательных или запрещенных слов, табуирование которых обусловлено этическими и другими конвенциями прагматического характера, сложившимися в ходе возникновения коммуникативных схем, предусматривающих наличие митигационных компонентов.

Описаны основные лингвосемантические механизмы антропосемических эвфемистических трансформаций, в том числе: метафоризация; метонимизация, генерализация; детерминологизация; градуально-митигационная субституция и др. в их различных модификациях.

Установлено, что эвфемизмы не являются разрозненными, хаотичными языковыми образованиями. Они вступают в системные отношения с другими единицами, репрезентирующими тот же концепт, в частности они входят в синонимические ряды (СР) различных лингвоконцептуальных уровней, образуя в них свою эвфемистическую зону (ЭЗ). Элементы ЭЗ одного СР находятся не только в эквонимических отношениях, но и могут иметь градуальные корреляции, а также различаться в стилистическом плане.

Уточняется, что эвфемизмы имеют различную степень герметичности. Эвфемизмы, в которых все нежелательные смыслы сосредоточены в импликационале значения, образуют ядерную часть эвфемистической зоны соответствующего СР. Эвфемизмы, где некоторые нежелательные смыслы сохраняются в экспликационале, образуют периферийную часть ЭЗ. Соотношение между ядерными и периферийными элементами в среднем составляет 2,3:1 в пользу периферийных элементов.

Проанализированы основные функции антропосемических эвфемизмов в различных коммуникативных ситуациях (фатическая, этикетно-митигационная, идеологически-воздействующая, функция сохранения лица (имиджа), функция снятия конфликтной ситуации, рекламная функция и функция создания иронического эффекта).

Детально описываются факторы, которые способствуют процессам антропосемической эвфемизации в конкретных условиях коммуникации: фактор адресанта, фактор адресата, фактор контрагента, тема беседы, референтная ситуация. Уточняется, что эвфемизация в условиях конкретной коммуникативной ситуации обусловлена соотношением уровня «языковой компетенции» участников коммуникации, темой беседы и канала коммуникации. Чем больше социальная дистанция между коммуникантами, и чем более официальной является ситуация общения, тем выше вероятность появления эвфемизмов во всех указанных языках.

Ключевые слова: эвфемизм, дисфемизм, дезинформация, митигация, функция, трансформация, коммуникативная ситуация.

SUMMARY

Kantur K. O. The Anthroposemantic Euphemisms and Their Functional and Pragmatic Role (on the Basis of the English, French, Ukrainian and Russian Languages). – Manuscript.

The thesis for a candidate degree in philology, specialty 10.02.15 – General Linguistics. The state institution “South-Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushinsky”, Odesa, 2011.

The thesis is devoted to the analysis of the anthroposemantic euphemisms in four languages: English, French, Ukrainian and Russian.

The linguistic interpretations of different approaches to the status of euphemism are considered in detail and the main characteristics of the latter have been finally defined.

The multi-sided classification of anthroposemantic euphemisms (on chronological criteria, on local characteristics, on hermetical level, on etymological criteria, on formal-graphic correlation with an antecedent criteria, on the usage of lexical-semantic mechanisms, on different linguistic-semantic groups belonging) has been presented, the mechanisms of euphemistic transformations (metaphorization, metonymization, generalization, deterritorialization, gradual-mitigation substitution, etc.) being thoroughly analyzed in different languages.

The factors defining the processes of active euphemistic transformations in the discourse are singled out and described. The functions of euphemisms in different communicative situations have been analyzed, being supported by illustrative material.

Key words: euphemism; dysphemism, disinformation, mitigation, function; transformation, communicative situation.

Оригінал-макет виготовлений видавцем Букаєв Вадим Вікторович
вул. Пантелеймонівська 34, м. Одеса, 65012.

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 2783 від 02.03.2007 р.

Тел. 0949464393, 0487431393 email – bukaev@gmail.com

Видруковано з оригінал-макету

Підп. до друку 16.05.2011. Формат 60x90/16. Папір офсетний.

Гарн. «Times » Друк цифровий. Ум. друк .арк. 0,9.

Наклад 120 пр.

